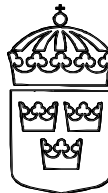

Kommittédirektiv

Bättre förutsättningar för gode män och förvaltare

Dir.
2012:16

Beslut vid regeringssammanträde den 15 mars 2012

Sammanfattning

En särskild utredare ska föreslå åtgärder som ger bättre förutsättningar för gode män och förvaltare. Syftet är att säkerställa att det finns tillgång till kvalificerade och lämpliga ställföreträdare. Utredaren ska föreslå de författningsändringar och andra åtgärder som det finns anledning till.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2012.

Behovet av en utredning

En god man eller förvaltare kan förordnas för en enskild person som är förhindrad att bevaka sin rätt eller förvalta sin egendom eller som av andra anledningar inte kan ta hand om sig själv. Uppdraget som ställföreträdare utförs i regel av en lekman som frivilligt åtar sig uppgiften. Många gånger är uppdraget avgörande för att en enskild som saknar förmåga att fatta beslut ska skyddas och få sina rättigheter tillgodosedda.

I betänkandet Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna (SOU 2004:112) föreslår Förmyndarskapsutredningen bl.a. att det genomförs utbildningsinsatser för ställföreträdare. Förslagen bereds i Regeringskansliet. Utöver de frågor som utredningen behandlar har myndigheter och organisationer under beredningen av betänkandet pekat på ytterligare förhållanden som gör det svårt att rekrytera gode män och förvaltare. Vissa kommu-

ner har också påtalat att det är svårt att få enskilda att åta sig den här typen av uppdrag.

Gode män och förvaltare fyller en viktig funktion i samhället och de insatser de gör måste underlättas. Det är angeläget att det går att rekrytera kvalificerade och lämpliga gode män och förvaltare, och den som har ett sådant uppdrag bör ges goda förutsättningar att fullgöra detta. Det finns ett visst beredningsunderlag i det nämnda betänkandet, men det behöver kompletteras. En särskild utredare ska därför ges i uppdrag att överväga följande frågor. Utredaren får även föreslå andra praktiska åtgärder som bidrar till att skapa bättre förutsättningar för gode män och förvaltare.

Utredningsuppdraget

Bör en god man eller förvaltare alltid vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts?

I föräldrabalken och i lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn finns regler om när ställföreträdare ska förordnas respektive entledigas. En god man eller förvaltare har rätt att på begäran bli entledigad från sitt uppdrag. Ställföreträdaren är dock skyldig att kvarstå till dess att en ersättare utsetts, om den enskilde fortfarande har behov av stöd.

Det har riktats kritik mot att det inte finns någon tidsbegränsning för hur länge en god man eller förvaltare är tvungen att fullgöra sitt uppdrag i avvaktan på att en ersättare förordnas. Det har särskilt framhållits att det är orimligt att den som har blivit utsatt för hot eller våld av sin huvudman är tvungen att fortsätta att fullgöra uppdraget.

Med hänsyn till den enskildes behov av hjälp bör utgångspunkten naturligtvis vara att en god man eller förvaltare ska vara skyldig att fullgöra sitt uppdrag till dess att en ersättare utsetts. Samtidigt kan det ifrågasättas om en ställföreträdare under alla förhållanden bör vara skyldig att fullgöra uppdraget, i vart fall på oförändrat sätt. Förutom att det har betydelse för den gode man eller förvaltare som vill bli entledigad kan denna skyldighet även avhålla enskilda från att åta sig sådana uppdrag.

Utredaren ska kartlägga hur regleringen om entledigande fungerar i praktiken i de fall en god man eller förvaltare själv vill frånträda sitt uppdrag. Utredaren ska utifrån kartläggningen ta ställning till i vilka situationer det är lämpligt att en god man eller förvaltare inte ska behöva fullgöra uppdraget på oförändrat sätt till dess att en ersättare utsetts. Utredaren ska överväga om en lösning kan vara att uppdraget under mellantiden begränsas till ett minimum av åtgärder. Ett alternativ kan vara att en god man eller förvaltare får entledigas trots att en ersättare inte kan utses, varvid det får bedömas om detta ska innebära att godmanskapet eller förvaltarskapet upphör. Den enskildes behov av hjälp måste dock alltid garanteras. Det ska därför utredas vilka andra former av stöd den enskilde i stället kan få tillgång till; om det behövs, ska förbättringar av det existerande stödet föreslås. Särskilda hänsyn gör sig gällande vid förvaltarskap, och olika lösningar kan behöva övervägas för förvaltare respektive gode män.

Vem bör stå för kostnaden för gode mäns och förvaltares försäkringar?

En god man eller förvaltare ska omsorgsfullt fullgöra sina skyldigheter och alltid handla på det sätt som bäst gagnar huvudmannen. Ställföreträdaren är skyldig att ersätta skada som han eller hon uppsåtligen eller av vårdslöshet orsakar sin huvudman.

Det finns möjligheter för ställföreträdare att via godmansföreningar teckna ansvars- och olycksfallsförsäkringar. Från olika håll har det riktats kritik mot att gode män och förvaltare själva får stå för kostnaderna för dessa försäkringar.

Regeringen har tidigare uttalat att det är önskvärt med en utveckling där ställföreträdare omfattas av ansvarsförsäkring (prop. 2007/08:150 s. 56). Avsaknad av försäkring kan vara till nackdel för såväl ställföreträdaren som huvudmannen. Om möjligheterna att få kostnader för försäkringar ersatta är begränsade, kan det leda till att en del gode män och förvaltare inte tecknar någon försäkring.

Utredaren ska undersöka i vilken utsträckning gode män och förvaltare omfattas av försäkringar och vilket skydd försäkring-

arna ger. Vidare ska utredaren analysera om nuvarande reglering ger möjlighet till ersättning från huvudmannen för försäkringskostnader. Saknas det en sådan möjlighet, ska utredaren överväga om det bör införas. Ett alternativ som möjligen kan övervägas är att kommunen i vissa fall ska stå för kostnaden. Utredaren ska även bedöma behovet av andra åtgärder för att säkerställa att gode män och förvaltare omfattas av lämpligt försäkringsskydd.

Bör dödsboet efter en god man eller förvaltare få hjälp med redovisningen av huvudmannens egendom?

Om en god man eller förvaltare dör, svarar dödsboet för att huvudmannens egendom redovisas. I regel sker detta genom en sluträkning som avges på heder och samvete.

Det har riktats kritik mot att det är dödsboet som ska upprätta sluträkningen. Skyldigheten har ansetts betungande för de efterlevande. Det har framförts att dödsboet i vart fall bör kunna få hjälp med upprättandet.

Det finns goda skäl till att det är dödsboet som avger sluträkning. Reglerna bör inte ändras i detta avseende. Samtidigt kan det finnas fall där ett dödsbo på ett eller annat sätt behöver hjälp med att upprätta sluträkningen. Utredaren ska därför överväga vilka åtgärder som behöver vidtas för att efterlevande ska kunna få lämpligt stöd i samband med redovisningen av huvudmannens egendom.

Bör överförmyndaren bistå tingsrätten med utredning i ärenden om godmanskap och förvaltarskap?

I ärenden om anordnande av godmanskap och förvaltarskap har tingsrätten utredningsansvaret. Domstolen ska ta in det underlag som behövs för att ta ställning i ärendet, bl.a. från överförmyndaren. Överförmyndaren är skyldig att yttra sig till tingsrätten, och Justitieombudsmannen har uttalat att denna skyldighet måste anses innefatta att även lämna förslag på god man eller förvaltare (JO 2008/09 s. 476).

I praktiken har det under lång tid varit överförmyndaren som gjort den utredning som behövts och först när ärendet varit

färdigutrett överlämnat det till tingsrätten. Sedan några år tillbaka har en del överförmyndare ändrat sina rutiner, och det förekommer att ansökningar om t.ex. god man som ges in till överförmyndaren lämnas över till tingsrätten utan yttrande eller utredning. Tingsrätter och överförmyndare har framfört att denna ordning innebär ett betydande merarbete och att den inte fungerar tillfredsställande.

Tillämpningen av bestämmelserna om utredningsansvar är inte enhetlig och hanteringen av sådana ärenden kan därför skilja sig åt. De oklarheter i arbetsfördelningen mellan tingsrätten och överförmyndaren som finns riskerar att leda till att resurserna inte utnyttjas effektivt. I förlängningen kan enskilda drabbas, t.ex. genom att handläggningstider blir längre eller genom att den bäst lämpade ställföreträdaren inte utses. Även för gode män och förvaltare kan det leda till praktiska svårigheter.

Utredaren ska kartlägga hur tingsrätter och överförmyndare tillämpar bestämmelserna om utredningsansvar i ärenden där tingsrätten fattar beslut. Utifrån vad kartläggningen visar ska utredaren överväga om det är lämpligt att överförmyndaren åläggs att bistå tingsrätten med att göra utredningen. Utredaren ska vidare ta ställning till om överförmyndarens skyldighet att lämna förslag på ställföreträdare till tingsrätten bör framgå av lagen.

Sekretess för uppgifter om ensamkommande barn

I ärenden enligt föräldrabalken gäller sekretess hos överförmyndaren för en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider men. Någon motsvarande sekretess gäller inte i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn.

Det torde saknas skäl för denna skillnad. Mycket talar alltså för att sekretess ska gälla hos överförmyndaren i ärenden enligt lagen om god man för ensamkommande barn i samma utsträckning som i motsvarande ärenden enligt föräldrabalken. Utredaren ska, efter en avvägning mellan intresset av insyn och enskildas behov av skydd för den personliga integriteten, utarbeta författningsförslag med den innebörden.

Statistik över överförmyndarnas verksamhet

Det har inletts ett projekt mellan överförmyndare i ett antal större kommuner som syftar till att göra det möjligt att jämföra uppgifter om överförmyndarnas verksamhet. Någon rikstäckande statistik om t.ex. antalet gode män och förvaltare samt storleken på förvaltad kapital finns dock inte.

För att kunna följa utvecklingen av överförmyndarnas verksamhet och underlätta länsstyrelsernas tillsyn är det viktigt att det finns tillgång till statistik. Utredaren ska därför ta ställning till vilka åtgärder som behöver vidtas för att säkerställa att det finns tillgång till relevant statistik över överförmyndarnas verksamhet.

Arbetets bedrivande och redovisning av uppdraget

Utredaren ska lägga fram de förslag till författningsändringar som det finns anledning till.

Utredaren ska hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet.

Under genomförandet av uppdraget ska utredaren inhämta synpunkter från berörda myndigheter och organisationer i den utsträckning som utredaren finner lämpligt.

Utredaren ska redovisa vilka konsekvenser de förslag som lämnas får för barn.

Utredaren ska redovisa de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Om förslagen leder till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras.

Om något av förslagen i betänkandet påverkar det kommunala självstyret, ska dess konsekvenser och de särskilda avvägningar som föranlett förslagen särskilt redovisas (14 kap. 3 § regeringsformen).

Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2012.

(Justitiedepartementet)